

PAŞI PESTE GRANİTE

Francis Fukuyama (n. 1952) a urmat studii clasice la Universitatea Cornell și a obținut doctoratul în științe politice la Universitatea Harvard cu o teză despre politica externă a Uniunii Sovietice în Orientul Mijlociu (1981). În anii 1979–1980, 1983–1989 și 1995–1996 a fost membru al Departamentului de Științe Politice al Corporației RAND, iar în anii 1981–1982 și 1989 a lucrat la Departamentul de Stat al Statelor Unite.

Sfârșitul istoriei și ultimul om (1991) este cartea care i-a adus notorietate internațională. A publicat numeroase studii și articole despre democratizare și politica economică internațională. În ultimii ani s-a concentrat asupra rolului culturii și al capitalului social în viața economică modernă și în tranziția către societatea informatizată.

Cărți: *The End of History and the Last Man* (1991), *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (1995), *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order* (1999), *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution* (2002).

FRANCIS FUKUYAMA

MAREA RUPTURĂ

Natura umană și refacerea ordinii sociale

Traducere din engleză de

LIANA V. ALECU

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Zografî
Coperta: Andrei Gamarţ
DTP: Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Francis Fukuyama
The Great Disruption:
Human Nature and the Reconstitution of Social Order
Profile BOOKS LTD
© Francis Fukuyama, 1999

© HUMANITAS, 2002, 2011, pentru prezenta ediție românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FUKUYAMA, FRANCIS

Marea ruptură: natura umană și refacerea ordinii sociale /Francis
Fukuyama; trad.: Liana V. Alecu. – București: Humanitas, 2011
Bibliogr.

ISBN 978-973-50-2632-5

I. Alecu, Liana (trad.)

316

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

*Pentru mama mea, Toshiko,
și în memoria tatălui meu, Yoshio Fukuyama*

*Naturam expelles furca,
tamen usque recurret,
et mala perrumpet furtim fastidia victrix.*

Firea îndărăt se-ntoarce,
de-ai goni-o chiar cu parii
Și dezgustul ni-l învinge pe furiș, doar ea mai tare-i.

HORAȚIU, *Epistole*, I, x, 24–25

PARTEA ÎNTÎI

PARTEA ÎNTÎI
MAREA RUPTURĂ

1

Regulile jocului

După Epoca Industrială

În ultima jumătate de secol, Statele Unite și alte țări avansate din punct de vedere economic au trecut treptat la așa-numita „societate informatizată“, la „era informației“ sau la „epoca postindustrială.“¹ Viitorologul Alvin Toffler a denumit această tranziție „al treilea val“, susținând că, în cele din urmă, se va dovedi la fel de important ca și cele două valuri precedente din istoria omenirii: tranziția de la societățile primitive de vânători și culegători la cele agricole, iar apoi de la cele agricole la cele industriale.²

Această tranziție constă în apariția mai multor elemente corelate. Pe plan economic, serviciile înlocuiesc în măsură tot mai mare producția ca sursă de îmbogățire. În loc să lucreze într-o oțelărie sau într-o uzină de automobile, lucrătorul tipic dintr-o societate informatizată este angajat într-o bancă, firmă de software, restaurant, universitate sau într-o agenție de asistență socială. Rolul informațiilor și al inteligenței, concentrate atât în oameni, cât și în aparate din ce în ce mai sofisticate, devine atotcuprinzător, iar munca intelectuală tinde să înlocuiască munca fizică. Producția se globalizează pe măsură ce tehnologia ieftină a informației permite tot mai mult răspândirea informațiilor dincolo de frontierele diferitelor țări, iar comunicarea rapidă prin televiziune, radio, fax și e-mail erodează granițele comunităților culturale tradiționale.

O societate bazată pe informație are tendința să producă mai mult din cele două lucruri pe care oamenii le prețuiesc în primul rând într-o democrație modernă: libertatea și egalitatea. A explodat libertatea de a alege, fie că e vorba de canale de televiziune

prin cablu, de magazine ieftine, pline cu de toate, sau de prieteni cunoscuți prin Internet. Ierarhiile de orice fel, fie politice, fie corporatiste, sînt supuse presiunilor și încep să se prăbușească. Birocrațiile vaste, rigide, care urmăresc să controleze tot ce se întîmplă în sfera lor de activitate prin intermediul regulilor, regulamentelor și constrîngerii, au fost subminate de trecerea la o economie bazată pe cunoaștere, care îi „întărește“ pe oameni prin accesul pe care îl oferă la informație. Așa cum birocrațiile corporatiste rigide, precum bătrînul IBM și AT&T au cedat locul în fața unor concurenți mai mici, cu activitate mai restrînsă, dar cu o participare mai largă a angajaților la luarea deciziilor, Uniunea Sovietică și Germania de Est s-au prăbușit datorită incapacității lor de a controla și valorifica informațiile deținute de propriii cetățeni.

Trecerea la o societate informatizată a fost ridicată în slăvi de aproape toți cei care au scris sau au vorbit despre acest subiect. Comentatori de cele mai diverse orientări politice, precum George Gilder, Newt Gingrich, Al Gore, Alvin și Heidi Toffler, Nicholas Negroponte, au considerat aceste schimbări ca fiind favorabile prosperității, democrației și libertății, dar și societății în general. Cu siguranță că multe avantaje ale societății informatizate sînt evidente, dar oare toate consecințele acesteia au fost neapărat atît de faste?

Oamenii asociază era informației cu apariția Internetului în anii '90, dar desprinderea de epoca industrială a început cu mai bine de o generație în urmă, odată cu dezindustrializarea regiunii Rust Belt* și cu renunțări similare la producția industrială în alte țări avansate economic. Această perioadă, cuprinsă aproximativ între mijlocul anilor '60 și începutul anilor '90, a fost de asemenea marcată de condiții sociale tot mai grele în majoritatea țărilor industrializate. Au început să crească infrafracționalitatea și dezordinea so-

---

* Rust Belt (Centura de rugină) — regiune economică în nord-estul Statelor Unite (statele Illinois, Indiana, Michigan, Ohio, Pennsylvania). Termenul a fost larg întrebuițat în anii '70, pe măsură ce regiunea, care în trecut jucase un rol economic dominant, a devenit celebră prin abandonarea uzinelor, șomaj și declin global. (*N.ed.*)

cială, centrele urbane ale societăților celor mai bogate de pe pământ transformându-se în zone aproape de nelocuit. Declinul relațiilor de rudenie ca instituții sociale, la care asistăm de mai bine de două sute ani, s-a precipitat în ultima jumătate a secolului XX. În majoritatea țărilor europene și în Japonia, fertilitatea a scăzut atât de mult, încât aceste societăți se vor depopula în secolul următor, în lipsa unei imigrări masive; s-au împuținat căsătoriile și nașterile; rata divorțurilor a atins cote alarmante; în Statele Unite, o treime din copii sînt născuți în afara căsătoriei, iar în țările scandinave mai mult de jumătate. În sfîrșit, în ultimii 40 de ani încrederea între oameni și în instituții a intrat într-un declin accentuat. La sfîrșitul anilor '50, majoritatea locuitorilor Statelor Unite și Europei și-au exprimat încrederea în guvernele și în concetățenii lor; numai o mică parte dintre ei mai declarau același lucru la începutul anilor '90. Natura relațiilor interumane s-a modificat și ea. Deși nu există dovezi că oamenii stabileau mai puține contacte sociale, legăturile lor tindeau să fie de durată mai scurtă, mai puțin intense și cu grupuri de oameni tot mai puțin numeroase.

Aceste schimbări dramatice au apărut într-un mare număr de țări asemănătoare și s-au petrecut aproximativ în aceeași perioadă istorică. Ele au reprezentat o Mare Ruptură în cadrul valorilor sociale predominante în societatea din epoca industrială de la jumătatea secolului XX și constituie tema primei părți a acestei cărți. Este cît se poate de neobișnuit ca indicatorii sociali să evolueze simultan atât de rapid; chiar fără să cunoaștem cauzele fenomenului, avem motive să bănuim că există o corelație între acești indicatori. Deși conservatori precum William J. Bennett sînt adesea criticați pentru insistența cu care vorbesc despre declinul moral, în fond ei au dreptate: distrugerea ordinii sociale nu e o iluzie provocată de nostalgie sau de ignorarea ipocriziei din epocile precedente. Declinul este imediat sesizabil în statisticile privind rata infracțiunilor, copiii care cresc fără tată, slabele rezultate și șanse la învățătură, pierderea încrederii în ceilalți și altele asemănătoare.

Să fi fost oare un simplu accident faptul că aceste tendințe sociale negative care, luate împreună, reflectau slăbirea legăturilor

sociale și a valorilor unanim acceptate ce mențineau coeziunea în societățile occidentale, au apărut exact în perioada în care economiile acelor societăți treceau de la epoca industrială la cea informatică? Ipoteza de la care pornește această carte este că în realitate cele două aspecte sînt strîns legate și că, în ciuda tuturor binefacerilor care decurg dintr-o economie mai complexă, bazată pe informație, viața noastră socială și morală a fost afectată de o mulțime de rele. Legăturile au fost tehnologice, economice și culturale. Munca intelectuală a înlocuit treptat munca fizică, trimițînd astfel la muncă milioane de femei și subminînd prin aceasta convențiile tradiționale pe care se baza familia. Inovațiile din medicină, precum pilula contraceptivă, și longevitatea crescîndă au diminuat rolul reproducerii și al familiei în viața oamenilor. Iar cultura individualismului tot mai pronunțat, care în concurența pieței și în laborator duce la inovație și progres, a pătruns și pe tărîmul normelor sociale, unde a subminat aproape toate formele de autoritate și a slăbit legăturile din interiorul familiilor, cartierelor și națiunilor. Desigur, realitatea este mult mai complicată și diferă de la o țară la alta. Dar, în linii mari, schimbarea tehnologică ce conduce la „distrugerea creatoare“ pe piață, după expresia economistului Joseph Schumpeter, a dus la o ruptură asemănătoare în domeniul relațiilor sociale. Ar fi surprinzător ca lucrurile să fi stat altfel.

Dar există și un aspect pozitiv: odată distrusă, ordinea socială tinde să se refacă, și sînt nenumărate semne că acest lucru se întîmplă deja. Ne așteptăm la aceasta dintr-un motiv simplu: ființele umane sînt, *prin natura lor*, ființe sociale, ale căror tendințe și instincte fundamentale le conduc spre crearea de reguli morale care se consolidează în cadrul comunităților. Oamenii mai sînt și ființe raționale prin natura lor, iar această rațiune le permite să găsească spontan căi de cooperare. Deși sprijină deseori acest proces, religia nu reprezintă o condiție *sine qua non* a ordinii sociale, așa cum consideră mulți conservatori. După cum nu este o condiție *sine qua non* nici existența unui stat puternic și în continuă expansiune, cum susțin mulți dintre cei de stînga. Starea naturală a omu-

lui nu este de război „al tuturor împotriva tuturor“, așa cum și-a imaginat Thomas Hobbes, ci mai degrabă o societate civilă reglementată de o mulțime de reguli morale. Mai mult, aceste afirmații sînt susținute empiric de un număr impresionant de studii științifice recente, provenind din științele vieții, în domenii dintre cele mai diverse, precum neurofiziologia, genetica comportamentală, biologia evoluționistă și etologia, ca și de abordările din perspectivă biologică ale psihologiei și antropologiei. Studiul modalităților prin care ia naștere ordinea, nu ca rezultat al unei porunci provenind de la autoritatea ierarhică, fie politică, fie religioasă, ci ca urmare a auto-organizării unor indivizi descentralizați, constituie una dintre cele mai interesante și importante evoluții intelectuale ale timpului nostru. Astfel, partea a doua a acestei cărți trece dincolo de efectele sociale imediate produse de Marea Rupătură și pune întrebări cu caracter mai general. În primul rînd: de unde apare ordinea socială? Apoi: cum evoluează ea în condiții aflate în schimbare?

Ideea că ordinea socială trebuie să fie impusă de o ierarhie centralizată, rațională, birocratică a fost strîns legată de epoca industrială. Sociologul Max Weber, observînd societatea industrială din secolul XIX, a susținut că birocrația rațională era, de fapt, chintesența vieții moderne. Dar noi știm acum că, într-o societate informatizată, nici guvernele, nici corporațiile nu se vor mai baza doar pe reguli formale, birocratice pentru a organiza oamenii asupra cărora dețin autoritatea. Ele vor fi silite să recurgă la descentralizare, să delege puterea și să se bazeze pe faptul că aceia asupra cărora dețin autoritatea nominală se vor organiza singuri. Condiția preliminară pentru o astfel de auto-organizare este însușirea unor reguli și norme de comportament, ceea ce sugerează că lumea secolului XXI va fi foarte dependentă de astfel de norme informale. Astfel, în timp ce trecerea la o societate informatizată a dislocat normele sociale, o societate modernă, cu o înaltă tehnologie nu se poate dispensa de ele și va fi puternic stimulată să le producă.

Partea a treia a cărții privește deopotrivă spre trecut și spre viitor pentru a găsi sursele acestei ordini. Opinia că ordinea morală a

societății a intrat de mult în declin a fost susținută vreme îndelungată de anumiți conservatori. Politicianul englez Edmund Burke credea că însuși Iluminismul, cu proiectul său de a înlocui tradiția și religia cu rațiunea, este sursa esențială a problemei, iar urmașii contemporani ai lui Burke continuă să susțină că umanismul laic se află la originea problemelor sociale de astăzi. Dar, deși conservatorii au poate dreptate atunci când afirmă că din multe puncte de vedere comportamentul moral s-a degradat în decursul ultimelor două generații, ei tind să ignore faptul că ordinea socială nu intră doar în declin, ci face și progrese pe durata unor cicluri lungi. Aceasta s-a întâmplat în Marea Britanie și în America în secolul XIX. Este destul de limpede că perioada de timp de la sfârșitul secolului XVIII până pe la mijlocul secolului XIX a fost una de accentuată decadere morală în ambele țări. În aproape toate marile orașe ratele infracțiunilor au crescut, multe familii s-au destrămat și numărul copiilor nelegitimi a crescut, oamenii erau izolați pe plan social, alcoolismul, mai ales în Statele Unite, a atins cote alarmante, cu un consum pe cap de locuitor, la nivelul anului 1830, de trei ori mai mare decât cel de astăzi. Dar apoi, după 1850, cu fiecare deceniu care s-a scurs până la sfârșitul secolului, practic toți acești indicatori sociali au devenit pozitivi: infracționalitatea a scăzut; tot mai multe familii au început să rămână unite; alcoolicii s-au lăsat de băutură; au apărut noi asociații de voluntari, creându-le oamenilor un sentiment mai puternic de apartenență la comunitate.

În zilele noastre există semne asemănătoare că Marea Ruptură care s-a produs între anii '60 și '90 începe să cunoască un recul. Infracționalitatea a scăzut mult în Statele Unite și în alte țări unde fusese larg răspândită. Rata divorțurilor se află în scădere începând din anii '80, iar acum există semne că numărul copiilor nelegitimi (cel puțin în Statele Unite) a început să se stabilizeze, ba chiar să scadă. Încrederea în instituțiile cele mai importante a crescut în cursul anilor '90, iar societatea civilă pare să înflorească. În plus, există numeroase dovezi că s-a revenit la norme sociale mai conservatoare și că formele extreme de individualism care apăruseră

prin anii '70 sînt în declin. Deocamdată este prematur să afirmăm că aceste probleme aparțin trecutului. Dar, pe de altă parte, este greșit să tragem concluzia că sîntem incapabili să ne adaptăm din punct de vedere social la condițiile tehnologice și economice ale unei ere a informației.

Din nou despre *Gemeinschaft* și *Gesellschaft*

Destrămarea ordinii sociale produsă de progresul tehnologic nu este un fenomen nou. Mai ales de la începutul Revoluției Industriale, societățile omenești au fost supuse unui proces neîntrerupt de modernizare, pe măsură ce un nou proces de producție îl înlocuia pe cel vechi.³ Dezordinea socială de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX din America și Marea Britanie poate fi pusă direct pe seama efectelor destabilizatoare ale așa-numitei prime Revoluții Industriale, cînd puterea aburului și mecanizarea au dus la apariția unor noi industrii textile, căi ferate și altele. Societățile agricole s-au transformat în societăți industriale urbane în decursul a numai o sută de ani, iar toate normele sociale acumulate, obiceiurile și cutumele ce caracterizaseră viața de la țară au fost înlocuite de ritmurile fabricii și orașului.

Această modificare a normelor a produs poate cel mai celebru concept din sociologia modernă, distincția stabilită de Ferdinand Tönnies între ceea ce el a numit *Gemeinschaft* (comunitate) și *Gesellschaft* (societate).⁴ În opinia lui Tönnies, *Gemeinschaft*, care a caracterizat o societate europeană rurală premodernă tipică, consta dintr-o rețea densă de relații personale bazate aproape în totalitate pe legături de rudenie și pe contactul direct, „față în față“ care are loc într-un sat mic, închis. Majoritatea normelor erau nescrise, iar oamenii erau legați între ei printr-o rețea de interdependență reciprocă ce cuprindea toate aspectele vieții, de la familie și muncă pînă la puținele distracții de care se bucurau astfel de societăți. Pe de altă parte, *Gesellschaft* era cadrul legilor și al altor reglementări formale ce caracterizau societățile mari, urbane, industriale.

Relațiile sociale erau mai formale și impersonale; indivizii nu contau în aceeași măsură unul pe altul în privința sprijinului reciproc, și de aceea erau mult mai puțin constrinși din punct de vedere moral.

Ideea că normele și valorile informale vor fi înlocuite cu timpul de legi raționale, formale a reprezentat o constantă a teoriei sociologice moderne. Teoreticianul englez al dreptului Sir Henry Maine a arătat că, în societățile premoderne, oamenii erau legați unul de altul prin ceea ce el numea o relație de „statut“. Un tată era legat de familia lui sau un lord de șerbii și servitorii săi printr-o relație personală care dura toată viața și care consta dintr-o mulțime de obligații reciproce informale, tacite și adesea ambigue. Nimeni nu putea rupe pur și simplu relația dacă nu-i convenea ceva. În schimb, într-o societate capitalistă modernă, Maine a demonstrat că astfel de relații se bazează pe „contract“, de exemplu o înțelegere formală că un angajat va depune o anumită cantitate de muncă în schimbul unui anumit salariu din partea patronului. Într-un contract salarial, totul este precizat și de aceea statul are drept executoriu; nu există obligații sau îndatoriri străvechi care să însoțească plata în schimbul serviciilor. Cu alte cuvinte, spre deosebire de o relație de „statut“, relația contractuală nu este una morală: oricare dintre părți o poate rupe când dorește, cu condiția să respecte termenii cuprinși în contract.⁵

Urmările trecerii de la societățile agricole la cele industriale asupra normelor sociale au fost atât de însemnate, încât ele au dus la crearea unei noi discipline academice, sociologia, care încerca să descrie și să înțeleagă aceste schimbări. În fond toți marii gânditori sociali de la sfârșitul secolului XIX — între care Tönnies, Maine, Weber, Emile Durkheim și Georg Simmel — și-au dedicat toată activitatea explicării naturii acestei tranziții. Iar sociologul american Robert Nisbet a caracterizat întregul avânt al disciplinei sale drept un lung comentariu asupra termenilor *Gemeinschaft* și *Gesellschaft*.

Multe dintre lucrările clasice de sociologie scrise pe la mijlocul secolului XX au tratat problema tranziției de la *Gemeinschaft* la

Gesellschaft dintr-o perspectivă unilaterală: societățile erau fie „tradiționale“, fie „moderne“, iar cele moderne reprezentau într-un fel finalul evoluției sociale. Dar evoluția socială nu a culminat cu societatea americană a clasei mijlocii din anii '50, căci în curând societățile industriale au început să se transforme în ceea ce Daniel Bell a numit societăți postindustriale sau ceea ce cunoaștem sub denumirea de societăți informatizate. Dacă această transformare este la fel de spectaculoasă ca și cea precedentă, atunci n-ar avea de ce să ne mire că impactul asupra valorilor sociale trebuie să fie la fel de mare.

De ce este importantă ordinea socială pentru viitorul democrației liberale

Una dintre cele mai mari provocări cu care se confruntă în zilele noastre democrațiile epocii moderne a informației este răspunsul la întrebarea dacă ele pot menține ordinea socială în fața schimbărilor tehnologice și economice. Începând cu anii '70 și pînă în anii '90 s-au ivit brusc noi democrații în America Latină, Europa, Asia și în fostul lagăr comunist, constituind ceea ce Samuel Huntington a numit un alt „al treilea val“, cel al democrației.⁶ După cum am demonstrat în *Sfîrșitul istoriei și ultimul om*, o logică puternică se află în spatele evoluției instituțiilor politice în direcția democrației liberale moderne, care se bazează pe legătura dintre progresul economic și democrația stabilă.⁷ Pentru țările cu o economie foarte avansată, în timp am asistat la o convergență a instituțiilor politice și economice și n-a apărut nici o alternativă clară la instituțiile politice și economice pe care le vedem astăzi.

Totuși, nu se constată același progres și în evoluția morală și socială. Tendința democrațiilor liberale contemporane de a deveni victimele individualismului excesiv reprezintă poate punctul lor cel mai slab pe termen lung, și se observă mai ales la cea mai individualistă democrație, Statele Unite. Statul liberal modern s-a bazat pe ideea ca, în interesul păcii politice, guvernul să nu ia poziție față de diferitele pretenții morale ridicate de religie și de cultura

tradițională. Biserica și statul trebuiau să rămână separate; să existe o pluralitate de opinii privind cele mai importante probleme morale și etice legate de scopurile supreme sau de natura binelui. Toleranța să devină virtutea principală. În locul consensului moral, să existe un cadru transparent de legi și instituții care să genereze ordinea socială. Un astfel de sistem politic nu le cerea prea multe virtuți cetățenilor săi, ci doar să fie raționali și să respecte legile în propriul lor interes. În mod asemănător, sistemul capitalist bazat pe economia de piață, care se potrivea ca o mânășă cu liberalismul politic, cerea numai ca oamenii să facă apel la propriile lor interese pe termen lung pentru a realiza o producție și o distribuție a bunurilor — optime din punct de vedere social.

Societățile întemeiate pe astfel de premise individualiste au funcționat extraordinar de bine și, o dată cu sfârșitul secolului XX, nu pare să existe o alternativă serioasă la democrația liberală și la capitalismul de piață, ca principii fundamentale de organizare ale societăților moderne. Interesul fiecăruia reprezintă o bază mai puțin nobilă, dar mai stabilă decât virtutea, pe care să se sprijine societatea. Făurirea unei domnii a legii constituie una dintre cele mai remarcabile realizări ale civilizației occidentale, ale cărei beneficii devin și mai evidente prin comparație, când avem de-a face cu țări precum Rusia sau China, unde aceasta lipsește.

Dar, deși legile scrise și instituțiile politice și economice puternice sînt esențiale, ele nu sînt suficiente pentru a garanta succesul unei societăți moderne. Democrația liberală a depins întotdeauna de anumite valori culturale comune pentru a putea funcționa adecvat. Acest aspect este cît se poate de evident în contrastul dintre Statele Unite și țările din America Latină. Atunci cînd Mexicul, Argentina, Brazilia, Chile și alte țări latino-americane și-au cîștigat independența în secolul XIX, multe dintre ele au adoptat constituții democratice și sisteme juridice copiate după sistemul prezidențial din Statele Unite. De atunci, nici măcar una dintre aceste țări latino-americane n-a avut parte de stabilitatea politică, creșterea economică sau eficiența în funcționarea instituțiilor democratice de care se bucurau Statele Unite, deși, din fericire, majoritatea aces-

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	7
PARTEA ÎNȚI	
MAREA RUPTURĂ	
1. Regulile jocului	11
2. Delincvență, familie, încredere: ce s-a întâmplat?	38
3. Cauze: opinia comună	76
4. Cauze demografice, economice și culturale	94
5. Rolul deosebit al femeilor	111
6. Consecințele Marii Rupturi	134
7. A fost inevitabilă Marea Ruptură?	151
PARTEA A DOUA	
DESPRE GENEALOGIA MORALEI	
8. De unde provin normele?	167
9. Natura umană și ordinea socială	179
10. Originile cooperării	194
11. Auto-organizarea	216
12. Tehnologia, rețelele și capitalul social	224
13. Limitele spontaneității și caracterul inevitabil al ierarhiei ...	244
14. Dincolo de Grota 76	266
PARTEA A TREIA	
MAREA RECONSTRUCȚIE	
15. Epuizează oare capitalismul capitalul social?	285
16. Reconstrucții — trecut, prezent și viitor	301
<i>Anexa</i>	325
<i>Note</i>	343
<i>Bibliografie</i>	387